

Prethodno priopćenje

UDK 327.39(497.16:4-67 EU)

Primljeno u uredništvo: 9. veljače 2006.

Prihvaćeno za tisak: 3. ožujka 2006.

Crna Gora na putu pridruživanja EU

NENAD KOPRIVICA*

Sažetak

U Crnoj Gori postoji nedvosmislena politička volja, kao i značajna podrška samih građana integraciji u EU. Crnogorska reintegracija u Europu počela je od vrlo niskog nivoa indikatora ekonomskih performansi zbog desetljeća duge izolacije i režima međunarodnih sankcija. Tranzicija u Crnoj Gori se ne razlikuje od tranzicije u drugim državama, u smislu da ima uspjeha i padova, bilo da su oni unutrašnje ili vanjske, političke ili ekonomske prirode, ali Crna Gora je izabrala europsku opciju i naponi u tom pravcu se neće smanjiti. Na svom europskom putu Crna Gora bi trebala razviti vladavinu zakona i ekonomski sistem sličan sistemu koji prevladava u europskim državama, tako da će buduće članstvo u EU biti samo "konačna potvrda" da je izabran dobar strateški put. Proces ekonomskih integracija će imati pozitivan utjecaj na održivost i konkurentnost crnogorske ekonomije na velikom europskom tržištu.

Ključne riječi: Crna Gora, Europska Unija, tranzicija, integracijski procesi, *acquis communautaire*, regionalna suradnja, civilni sektor

Uvod

Strateški cilj Crne Gore je priključenje EU u neko dogledno vrijeme. Postoji nedvosmislena politička volja svih relevantnih faktora u Crnoj Gori, kao i značajna podrška samih građana integraciji u EU. Crna Gora ima dug put pred sobom, često prožet teškoćama i povremenim zastojećima, baš kao što su i

Mr. Nenad Koprivica, izvršni direktor Centra za demokratiju i ljudska prava u Podgorici; suradnik Fakulteta političkih nauka u Podgorici, Ul. 13. jul bb; e-mail: nenad.cedem@cg.yu.

ostale države u tranziciji imale, a koje su sada nove članice Europske Unije. Europska perspektiva je sada na *agendi* Crne Gore i to je jasna poruka EU da je Crna Gora spremna za novi napredak ka europskim integracijama. Imajući na umu osnove osnivačkog Sporazuma EU, koje predviđaju da bilo koja europska država može zatražiti da postane članicom Europske Unije, kao i odluke Europskog vijeća iz Feira u kojoj se navodi da su sve države Jugoistočne Europe potencijalni kandidati za članstvo u EU, te nastojanja Crne Gore da postigne ekonomski napredak u uvjetima demokracije, kao i da poboljša životne i radne uvjete, poštivanje ljudskih prava i prava manjina, suradnju sa susjednim državama u skladu sa europskim vrijednostima i standardima, priključenje EU je njezin najveći prioritet. Rezultati dosadašnjeg procesa transformacije u europskim ekonomskim i političkim odnosima sigurno će imati utjecaj na geostrateški, ekonomski i politički položaj, kao i na razvojne perspektive svake europske države pojedinačno. EU predstavlja nukleus europskih integracijskih procesa i stoga veliki broj takozvanih trećih europskih država teži da postanu njezin dio, pa tako i Crna Gora.

Crna Gora kasni sa integracijskim procesom u EU. Ubrzanje procesa integracije ovisi o nizu elemenata, a posebno o: razrješenju državnog pitanja, uvođenju promjena u postojeću strategiju integracije i pregovaračku efikasnost. Treba reći da je crnogorska reintegracija u Europu počela od vrlo niskog nivoa indikatora ekonomskih performansi zbog desetljeća duge izolacije i režima međunarodnih sankcija. Štoviše, vojni i politički konflikti u regiji vodili su ka ekonomskoj dezintegraciji tržišta bivše Jugoslavije, što je bilo popraćeno raspadom regionalnih trgovinskih veza. Crna Gora, baš kao i sve druge bivše komunističke države, prolazi dosta težak, ali ipak nepotrebno kompleksan tranzicijski period od centraliziranog političkog sistema zasnovanog na ideologiji ka demokratski i tržišno orijentiranom sistemu koji se zasniva na poštovanju ljudskih prava i sloboda. Može se reći da je Crna Gora imala *dvije tranzicije* u proteklom desetljeću. Jedna tranzicija je ukinula jednopartijski i uvela višepartijski sistem, ali je također uspostavila novu vrstu dominacije bez demokratskih osobina (1989-1996). Druga tranzicija je okončala spomenutu dominaciju i uspostavila sistem *izborne demokracije*.

Tijekom NATO kampanje, Crna Gora realizirala je jednu od svojih historijskih prednosti. Naime, to je jedina zemlja u regiji u kojoj su manjinske zajednice – Muslimani/Bošnjaci i Albanci – tradicionalno dobro integrirani u politički život Republike. Još iz doba kralja Nikole oni uživaju široku lepezu ljudskih i manjinskih prava i u osnovi su lojalni državi Crnoj Gori. Ova činjenica se redovno potvrđuje na izborima u Republici, na način što je Crna Gora jedina država na Balkanu u kojoj građani nacionalnih manjina više glasuju za građanske partije nego za svoje nacionalne partije. Vjerojatno su takve okolnosti imale utjecaj na činjenicu da je preko 70.000 Albanaca sa Kosova potražilo utočište u Crnoj Gori tijekom NATO kampanje u SR Jugoslaviji, dok se ista stvar ponovila nakon završetka kampanje i sa preko 30.000 srpskih izbjeglica sa Kosova.

Ekonomске, pravne i političke reforme

Ispunjavanje uvjeta za priključenje EU drugo je ime za tranziciju i proces modernizacije. Bilo kakva tranzicija dugo traje – s njom se treba suočiti, tranziciju treba adekvatno dizajnirati i svi koji su u poziciji da utječu na reforme trebaju "gurati" u istom smjeru. Dug put ka Europskoj Uniji je u stvari mantra koju moramo prihvatiti. Ipak, osnova – napredak ka integracijama u europske strukture – ostaje ista; velika očekivanja, visok nivo usklađivanja sa europskim normama, od samog početka cijelog procesa. Tranzicija u Crnoj Gori se ne razlikuje od tranzicije u drugim državama, u smislu da ima uspjeha i padova, bilo da su oni unutrašnje ili vanjske, političke ili ekonomske prirode, ali Crna Gora je izabrala europsku opciju i naponi u tom pravcu se neće smanjiti. Integracija u europsku obitelj demokratskih država i transatlantske integracije, odakle potječu najsnažniji impulsi za modernizacijom, zahtijevaju novu legislativu i njenu implementaciju, jačanje demokratskih institucija, tržišne ekonomije i jednakosti svih oblika vlasništva. Postoji potreba za novim znanjima i vještinama, a posebno za sviješću da su procesi promjena i uvođenje demokratskih vrijednosti nepovratni i nezaustavljivi. Neriješen državni status Crne Gore predstavlja veliku prepreku u odnosu na ovo pitanje.

Na polju ekonomskih reformi, nakon desetljeća duboke stagnacije, puno toga je urađeno u posljednjih nekoliko godina kako bi se situacija stabilizirala i stvorili uvjeti za dugoročni rast. To je nešto što je prepoznato ne samo od Europske komisije i Unije, već i od strane svih većih međunarodnih financijskih institucija. Svi pozitivni koraci koji su se dogodili u Crnoj Gori u proteklih nekoliko godina ne bi bili mogući bez podrške međunarodne zajednice i raznih donatorskih linija koje su imale odlučujući utjecaj na ekonomsku i političku stabilnost i započinjanje reformskih promjena. Izgradnja institucija na državnom nivou, jačanje građanskog društva (uloga NVO-a), mjere anti-korupcije, transparentno upravljanje i prilagođena ekonomska legislativa, ključne su za ekonomsku reintegraciju Crne Gore u Europu. Planska ekonomija i socijalističko vlasništvo postupno se zamjenjuju mehanizmima tržišnog tipa i uspostavljanjem ambijenta tržišne ekonomije. Daljnja tržišna liberalizacija i ukidanje sive ekonomije identificirani su kao strateški ciljevi trgovinske politike. Po pitanju ekonomije, Crna Gora se brže kreće ka otvorenom europskom tržištu (prosječna carinska tarifa 3%) nego Srbija (prosječna carinska tarifa 10%). Crna Gora je već uvela ne samo njemačku marku kao svoju valutu prije nekoliko godina, već je uspješno prešla na euro i zamijenila njemačke marke euro novčanicama i kovanicama. Ekonomska otvorenost i euro kao valuta čine se razumnom odlukom za malu jadransku, priobalnu ekonomiju, koja može graditi perspektivnu budućnost na turizmu kao svojoj glavnoj izvoznoj industriji. Nema razloga zašto mala ekonomija ovog tipa ne bi bila održiva – po broju stanovnika Crna Gora je iste veličine kao Cipar i mnogo veća od Malte. U smislu uspostavljanja transparentnog i stabilnog za-

konskog okvira, značajni uspjesi su već ostvareni samom implementacijom liberaliziranog trgovinskog režima i to treba popratiti usklađivanjem sa zahtjevima Svjetske Trgovinske Organizacije u okviru tekućeg procesa priključenja Crne Gore ovoj organizaciji. Neophodno je osigurati odgovarajući pravni i ekonomski milje u Crnoj Gori u cilju ohrabririvanja direktnih stranih investicija, u cilju nastavka suradnje sa međunarodnim finansijskim institucijama, kao i u cilju pogodnog ulaska na unutrašnje tržište EU. Ovo je istovremeno kamen temeljac crnogorskog tranzicijskog procesa, kako u ekonomskom tako i u političkom i društvenom smislu.

Najbolje smjernice za pravnu harmonizaciju sa pravilima i standardima EU nalaze se u Bijeloj knjizi EU komisije o integraciji država Srednje i Istočne Europe u unutrašnje tržište EU (svibanj 1995.), koja sadrži preporuke po pitanju raznih politika, kao i specifičnu sekundarnu legislativu s kojom se ove države trebaju harmonizirati kroz dvije ili tri faze unutrašnje harmonizacije. U cilju pravne harmonizacije trećih država (potencijalnih kandidata) i integracije u tržište i strukture EU, identificirana su 23 legislativna sektora u *acquis communautaire*¹. S druge strane, to je kompleksan i dugotrajan proces. Prihvatanje *acquis communautaire* će, između ostalog, olakšati harmonizaciju ekonomskih politika i poboljšati implementaciju mjera na tom polju, a poboljšat će i rejting države u svijetu.

Također je važno da mora postojati istinska politička volja za integracijom, kao i potpuni društveni konsenzus za poduzimanje suštinskih reformi. Među relevantnim političkim snagama u Crnoj Gori postoji manje-više jasan konsenzus da bi osnovni dugoročni cilj vanjske politike trebao biti priključenje EU, jer je EU centar ne samo ekonomskog i tehnološkog, već sve više i političkog ujedinjenja kontinenta. Pristupanje Uniji je proklamirani cilj svih država Zapadnog Balkana. To je jedini put koji bi olakšao daljnji prosperitet, stabilnost i sigurnost Crne Gore. Stvaranje sveobuhvatne političke platforme po pitanju ovog prioritetnog zadatka moguće je jedino u okviru širokog demokratskog dijaloga, koji bi uključio sve relevantne političke partije i u konzultaciji sa predstavnicima građanskog društva. Bitno je da se u praksi implementira deklarativna podrška integracijama (ispunjenje političkih uvjeta, administrativni posao, sudstvo, itd.); Na vlastima je da to urade na zadovoljavajući način i da počnu slati pozitivne poruke o tome što znači približiti se EU i koliko će to koštati, i što je za to potrebno uraditi u smislu reformi. Postoji direktna veza između unutrašnjih reformi. Unutrašnje reforme – jednako europska integracija – to je vrlo uvjerljiva poruka, koju narodi u regiji shvaćaju, jer je to mjesto gdje svi pokušavaju stići. Postoji tijesna veza između unutrašnjih reformi i ciljeva vanjske politike. Svaki napredak u tranziciji i reformama u samoj državi direktno omogućava i olakšava napredak na

1

Acquis communautaire (skraćeno *Acquis*) termin je koji označava zakonodavstvo Europske Unije, to jest zakon zajednice i pravno nasljeđe EU. *Acquis* također sadrži prava i obaveze država članica EU. Svaka država koja ima za cilj da postane članicom EU mora prihvatiti odluke iz osnivajućih sporazuma i usvojiti *acquis communautaire*.

polju odnosa sa inozemstvom, a posebno i sam proces europskih integracija. Proces političkih i ekonomskih reformi u Crnoj Gori inicirao je široke legislativne i institucionalne reforme. Cilj reforme je da se u svim sferama uvedu standardi EU, s neophodnim očuvanjem osnovnih kvaliteta postojećeg sistema. U posljednjih par godina, legislativna aktivnost, koja je imala za cilj demokratizaciju društva i jačanje ljudskih prava, bila je velika. Ona je dovela do uspostavljanja i konstantnog proširivanja pravnog okvira za permanentnu implementaciju individualnih prava i sloboda kao i prava i sloboda manjina. Vladavina zakona, koja pokriva nezavisno sudstvo kao i rekonstrukciju i organizaciju sudova, uglavnom funkcioniра. Reforma obrazovanja na različitim nivoima već se provodi i to u skladu sa relevantnim međunarodnim konvencijama i smjernicama koje se bave ljudskim pravima i pravima svakog pojedinca na obrazovanje na osnovu jednakih mogućnosti za sve, kao i naprednim obrazovnim standardima. Izborna legislativa i praksa u Crnoj Gori u posljednjih sedam godina u skladu je sa europskim standardima.

Regionalna suradnja, uloga parlamenta i civilnog sektora

Značajni rezultati postignuti su u odnosima Crne Gore sa susjedima, koji postupno dostižu razinu koja se smatra normalnom u ostalim regijama Europe. Inicirani su brojni bilateralni sporazumi ili su već potpisani na poljima politike, ekonomije, energetskog sektora, znanosti, informiranja, medija, obrazovanja, kulture i sporta. U tom pogledu treba zabilježiti i veliko poboljšanje u suradnji policija i razmjeni informacija.

Kako bi se nadišla stalna ustavna pat pozicija i potakao napredak Srbije i Crne Gore ka EU, Komisija je u srpnju 2004. godine predložila pristup "dvostrukog kolosijeka", a ubrzo zatim taj pristup je prihvaćen od strane Vijeća ministara EU i političkih lidera Srbije i Crne Gore u listopadu 2004. Sada je Crna Gora mogla obavljati svoju trgovinsku i carinsku politiku nezavisno u okviru procesa priključenja, a također i sektorske politike i s njima povezana ekonomska pitanja. Zahvaljujući pristupu "dvostrukog kolosijeka" Crna Gora je već odvojeno započela proces priključenja u Svjetsku Trgovinsku Organizaciju. Vlada Crne Gore je proces europskih integracija definirala kao svoj prioritet. Osnovan je Odsjek za europske integracije pri Ministarstvu za ekonomske odnose sa inostranstvom i evropske integracije Vlade Crne Gore. Njegove nadležnosti uključuju osmišljavanje integracijske strategije, harmonizaciju zakona sa zakonima EU kao i obuku za proces pregovora sa EU.

Kompleksnost i specifična kvaliteta suradnje sa Europskom Unijom impliciraju aktivniju ulogu parlamenta u procesu europskih integracija. Kao mjesto koje utjelovljuje cjelokupnu političku volju građana, Parlament bi trebao biti ključna institucija u ovom procesu, kako iz razloga njegove zakonodavne uloge tako i zbog mogućnosti da nadgleda rad vlade. Usvajanje kom-

pleksnih uvjeta korpusa zakona EU, *acquis communautaire*, teško je ostvarivo bez jačanja kapaciteta Parlamenta, njegovih odbora i ekspertnog osoblja. Parlament bi trebao održavati redovne kontakte sa svim relevantnim grupama u društvu koje imaju različite potrebe i mišljenja po pitanjima koja se odnose na EU: akademske institucije, socijalni partneri, poslodavci i sindikati, društveno interesne grupe i NVO. U skladu sa zaključcima Solunskog summita (2003.god.) neophodno je intenzivirati suradnju sa parlamentima u regiji, kao i intenzivirati suradnju sa zakonodavnim tijelima Europskog Parlamenta i parlamentima država članica EU.² Imajući na umu da je u interesu svih država u balkanskoj regiji da uđu u EU otprilike u isto vrijeme, vrlo je važno da se međuparlamentarna suradnja odvija što intenzivnije. Ovo je razlog zbog kojeg efikasan parlament pruža odlučujući doprinos za buduću integraciju, imajući na umu da ovaj proces zahtijeva najobuhvatnije zakonske reforme. Ovo predviđa uspostavljanje normalnog parlamentarnog života, koji je do sada bio blokiran raznim bojkotima, nedostatkom političke kulture i nedostatkom političkog konsenzusa. Zbog svega ovoga, postizanje konsenzusa u nacionalnom parlamentu predstavlja veliki izazov. Ipak, odlučujući korak je zajednička izjava skoro svih političkih partija u crnogorskom parlamentu, kojom su europske integracije označene kao prioritetan cilj (svibanj 2005.). Ovo je dokaz postojanja jasne vizije i strategije pobjede viših nacionalnih interesa.

Uključivanje građanskog društva u proces pripreme za europske integracije je veoma važno. Građanski sektor je sve više aktivan u širenju pozitivne energije po pitanju procesa integracije. U Crnoj Gori, od kad je usvojena jedna važna legislativa 1999., građansko društvo uživa u relaksiranijem i liberaliziranijem ambijentu za vlastiti razvoj. Najaktivnije NVO su one koje se bave javnim pitanjima i javnom politikom. Njihov opstanak uglavnom ovisi o stranim donacijama, iako i vlada za njih odvaja određena sredstva iz državnog budžeta. Očekuje se da NVO sektor preuzme značajnu ulogu u procesu europske integracije. Postoje dva ključna segmenta u kojima je neophodno koristiti usluge građanskog sektora:

a) Pisanje novih zakona, korištenje ekspertne baze NVO-a i kontakti sa stranim ekspertima.

b) Podizanje nivoa svijesti javnosti, posredstvom kampanja, o važnosti procesa integracije. U 2005. godini crnogorska vlada je bila pod stalnim nadzorom nevladinih organizacija, koje su sada, izgleda, utjecajnije nego opozicijske političke partije.

2

Jedan od primjera dobre međuparlamentarne suradnje u regiji su uzajamni posjeti članova parlamenta i NVO eksperata iz Republike Crne Gore i Bugarske u lipnju i prosincu 2003., kao dio Programa parlamentarne suradnje i kao dobar primjer suradnje susjednih država. Ovo je organizirao CEDEM (Centar za demokratiju i ljudska prava) i to je bio dio projekta Istok-Zapad Parlamentarna praksa – *Zakonodavstvo i građani*, u okviru programa Pakta Stabilnosti za Jugoistočnu Europu. Ovakve vrste kontakata postoje, ali je neophodno da se isti intenziviraju. U tom smislu bi bilo poželjno organizirati periodične sastanke delegacija svih parlamenta u regiji.

Europsko vijeće iz Feira jasno je stavilo na znanje da se trenutno sve zemlje Zapadnog Balkana smatraju potencijalnim članovima EU. Srbija i Crna Gora imaju populaciju koliku i Grčka, Češka Republika, Belgija, Mađarska ili Portugal; Hrvatska je otprilike iste veličine kao Norveška, a Bosna i Hercegovina nešto veća od Irske; Albanija se može usporediti sa Litvom, a Makedonija sa Slovenijom. Ipak, izvjesno je da će se sadašnja Srbija i Crna Gora raspasti na tri dijela – Crnu Goru, Kosovo i Srbiju – koje su slične po veličini Cipru, Sloveniji i Austriji, i koje bi mogle očekivati da će započeti pregovore o priključenju EU odvojeno jedna od druge. Važnost svake od ovih teritorijalnih jedinica bi bila kako slijedi:

	Populacija	Broj poslanika Europskog Parlamenta	Važeći glasovi	EkoSoc	KoR
Austrija	8,106,083	17	10	12	12
Srbija	~8,000,000	17	10	12	12
Švicarska	7,350,825	16	9	11	11
Finska	5,182,982	13	7	9	9
Hrvatska	4,482,928	12	7	9	9
Norveška	4,448,395	12	7	9	9
Bosna i Hercegovina	3,831,822	12	7	9	9
Irska	3,706,224	12	7	9	9
Litva	3,698,523	12	7	9	9
Albanija	3,576,580	12	7	9	9
Latvija	2,424,150	8	4	7	7
Makedonija	2,077,646	7	4	7	7
Kosovo	~2,000,000	7	4	7	7
Slovenija	1,792,603	7	4	7	7
Cipar	794,815	6	4	6	6
Crna Gora	680,158	6	4	6	6
Luksemburg	434,772	6	4	6	6

Zaključak

Izbor Europe predstavlja dobar izbor koji sa sobom nosi dugoročne posljedice. Period od najmanje 10 godina, koliko će biti potrebno da bi se realizirao proces priključenja Europi, stvarno je dug. Dakle, može se postaviti pitanje kako živjeti u međuvremenu, kako riješiti konflikte i kontradikcije koje se u tom međuvremenu pojave? Do tada je najvažnije dostići norme i nivoe koji su postojali i koji su razvijani desetljećima na zapadu kontinenta, kroz proces europske integracije, kroz prilagođavanje našeg sistema europskom, to jest kroz harmonizaciju sa europskim sistemom. Ova harmonizacija je u Crnoj Gori otpočela u posljednjih deset godina. Naime, sve države Jugoistočne Europe su orijentirane u pravcu tranzicije svojih ekonomskih i društvenih sistema, čak i bez projekta europskih integracija. Ciljevi tranzicije su skoro identični s onima koji se trebaju realizirati kroz harmonizaciju sa sistemom EU. Što se tiče samih država Zapadnog Balkana, njihov napredak na putu ka Europi će biti rezultat njihovih vlastitih napora i performansi.

S druge strane, EU može predstavljati centrifugalnu silu za regiju Balkana. U odnosu na odluke o proširenju iz Kopenhagena a imajući na umu napredak koji je postignut u regiji, ali također i njegovu krhkost, vrlo je važno da EU i dalje drži Balkan kao jedan od prioriteta u svojoj *agendi*. Europska perspektiva, koja vodi ka priključenju EU, mora biti vidljiva i kredibilna za ljude u regiji. Na proširenje treba gledati kao na priliku u smislu da će buduće vanjske granice Europske Unije doći tako blizu nas. Ukazat će se, dakle, niz mogućnosti u smislu investicija, otvaranja prekograničnog biznisa, itd. Istovremeno, politike i instrumenti EU trebali bi biti orijentirani u smislu podrške naporima ovih zemalja da usvoje europske norme i standarde i da postupno usvoje i *acquis*, u skladu sa kriterijima iz Kopenhagena.

Proširenje predstavlja novi okvir, novu paradigmu. Perspektiva integracije, a to je ono što Pakt Stabilnosti eksplicitno "obećava" zemljama u regiji ako se priključe EU, doprinosi razvoju povoljnog seta očekivanja kod zemalja koje su prihvatile ovakav način razvoja.

Na svom europskom putu Crna Gora bi trebala razviti vladavinu zakona i ekonomski sistem sličan sistemu koji prevladava u europskim državama, tako da će buduće članstvo u EU biti samo "konačna potvrda" da je izabran dobar strateški put. Stabilnost, predvidivost i sigurnost čitavog sistema će se uvećati. Historija će biti manje prisutna kao društveno pitanje i bit će prepuštena onima kojima i pripada, to jest historičarima. Političke partije će promijeniti svoje programe; neke od njih, sasvim prirodno, će ili nestati ili će se marginalizirati. Proces ekonomskih integracija će imati pozitivan utjecaj na održivost i konkurentnost crnogorske ekonomije na velikom europskom tržištu, što, prema iskustvima drugih, vodi ka povećanju BDP-a. Ovaj porast BDP-a će postupno podići životni standard crnogorskih građana. Konačno, država koja se priključi EU u svom punom državnom kapacitetu, uvijek zadržava svoje ime u velikoj europskoj obitelji, ravnopravno učestvuje u korište-

nju europskih strukturnih fondova, u stvaranju zajedničkih politika, kao i u procesu odlučivanja. Stoga je za Crnu Goru važno da stvori vlastiti nezavisni europski put, u kojem će zadržati svoje ime, identitet i integritet. Crna Gora treba posvetiti pažnju daljem jačanju svog europskog puta, ispunjavanju obaveza koje proizlaze iz europskog partnerstva, kao i procesa pregovaranja o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. Efikasnost europskog puta Crne Gore će biti provjerena u praksi, u odnosu na stupanj dostignutih ciljeva.

Europska integracija vodi zemlje koje učestvuju u tom procesu ka strukturnoj slobodi i prosperitetu koji se ostvaruju uz pomoć političke, socijalne i ekonomske suradnje. Pa zašto onda ne izvoziti ovaj uspješan model što šire i što je brže moguće i proširiti ga i na ostale dijelove europskog kontinenta? Planovi za proširenjem su realna šansa za države EU da postignu zajednički cilj – njihov i naš. Teško da postoji bilo kakva druga alternativa.

Literatura

- Bomberg, E., Stubb, A., *The European Union – How does it work*, chapters 5 and 8, Oxford University Press, 2003.
- Chaillot Paper, *The Western Balkans: moving on*, October 2004.
- Stirk, Peter M., Weigall, David, *The Origins and Development of European Integration: A Reader and Commentary*, London
- Nugent, N., *The Government and Politics of the European Union*, ch. 11, Palgrave 2003.
- EU Integration and the Future of Southeastern Europe*, Konrad Adenauer Stiftung and Constantinos Karamanlis Institute for Democracy
- Darmanović, Srdjan, *Democratic Transition in South-Eastern Europe*, University of Montenegro
- Weidenfeld, W., Wessels, W. (ed.), *Europa von A bis Z*, pp., KAS and SEI
- European Stability Initiative (ESI) - *Breaking out of the Balkan Ghetto: Why IPA should be changed*
- Report 2004*, International Commission for Balkan
- Transition in Montenegro*, Center for Democracy and Human Rights (CEDEM), Montenegro, 2004.
- Balkan Crisis Report – *EU Ponders New Aid Deal for Balkans*, Institute for War and Peace Reporting, www.iwpr.net
- <http://www.europa.eu.int>
- <http://www.mei.hr>
- <http://www.seio.sr.gov.yu>
- <http://www.gom.cg.yu/minevrint>

Summary

Montenegro on its Way to the EU Membership

There is an unambiguous will as well as significant public support for the EU membership present in Montenegro. Montenegrin reintegration in the Europe started with a low level of economic performances as a result of a decade long isolation and international sanctions. The transition in Montenegro is similar to transitions in other countries, within the meaning of ups and downs, regardless their internal or foreign, political or economic nature. However, Montenegro has chosen European option and its efforts in this direction will not be diminished.

On its way to the EU, Montenegro must develop the rule of law and economic system similar to one dominating in the European states, so that EU membership could just make a "final confirmation" of a good strategy. The process of economic integrations will influence the viability and competitiveness of the Montenegrin economy at the big European market.

Key words: Montenegro, European Union, transition, integration processes, *acquis communautaire*, regional cooperation, civil sector